

การวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมของทุ่งบางเขน
จากจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารี
The Analysis of the Society and Culture of Bang Khen Field
From the Murals of Wat Samian Naree

แวรวรรี ลากเกิน^{1*} และ พงศ์ผกา ที่บัวบาน²
Waeorawee Larpkern^{1*} and Pongpaka Teebuaban²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและสังคมของชาวทุ่งบางเขนผ่านจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารีและเทคนิคเชิงช่าง และ 2) เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า ทุ่งบางเขนมีคนหลายกลุ่มด้วยกันทั้งคนไทย มอญ และคนอีสาน เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเกษตรที่หลอมรวมคนในพื้นที่ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ท่ามกลางความเจริญของสังคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้อยู่ในพื้นที่ที่ไหลบ่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ตามความเป็นสังคมเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งสะท้อนผ่านเทคนิคทางเชิงช่างและรูปแบบศิลปกรรมในงานจิตรกรรมฝาผนัง ภายในวิหารที่วาดตามคำบอกเล่าของพระเทพวรสิทธิศาจารย์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน โดยใช้เทคนิค วัสดุ สีน้ำพลาสติคบนผนังปูน รูปแบบการสร้างสรรค เป็นงานศิลปะแนวจิตรกรรมไทยประเพณีที่ถ่ายทอดรูปแบบจากวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของผู้อยู่ในพื้นที่ทุ่งบางเขน ซึ่งในการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาภาพจิตรกรรมภายในวิหาร จะต้องมีการกำหนดเส้นทางการเข้าชมตามการเล่าเรื่องของงานจิตรกรรม และควรมีการจัดทำคำบรรยายภาพในรูปแบบของการสแกนคิวอาร์โค้ดที่มีความหลากหลายทางภาษาที่สาม เช่น อังกฤษ จีน ญี่ปุ่น การทำเพจเฟซบุคจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร หากมีความเป็นไปได้อาจจะมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สังคมและวัฒนธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อเป็นการพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวัดเสมียนนารีให้เป็นยุวมัคคุเทศก์ การนำผู้สูงอายุและชาวบ้านมามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

² นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

*Corresponding author: waeorawee.l@chandra.ac.th

คำสำคัญ: สังคมและวัฒนธรรมทุ่งบางเขน จิตรกรรมฝาผนัง วัดเสมียนนารี

Abstract

The objectives of the study were: 1) To study the way of life and society of Thung Bang Khen Field people through the mural of the Viharn, Wat Samian Naree, and 2) To investigate conservation and development guideline of Wat Samianaree for local history learning resource. Qualitative research methodology was used to collect data from the mural of the Viharn, Wat Samian Naree The major research tools used were interviews and participant observation.

The research results were found that Studying the history, society and culture of Thung Bang Khen has shown that Thung Bang Khen has many groups of people, both Thai Mon and Isan people to live in the area and is an old community with a long history, social traditions and culture. Agricultural That unites the people of the area into one in the midst of the social boom there has been a transformation of the people in the new settlers area according to the existing urban society, which is reflected through the artisan techniques and the artistic style in the murals. Inside the temple that was painted according to the words of the Vorasittha. The current abbot using a plastic water-based material technique on cement walls. Creative pattern It is an art work of Thai painting and tradition that conveys patterns from the way of life, society and culture of the people in Thung Bang Khen area. In the conservation and development of knowledge gained from the study of temple paintings Traffic has to be routed based on the narrative of the painting. And should be able to create captions in the form of QR codes scanned in third place languages such as English, Chinese, Japanese, Facebook pages, murals within the temple. Where possible, training may be provided on local history. Social and cultural murals to develop students in Wat Samian Nari School to be a tour guide Bringing the elderly and villagers to take part in conservation. The development of the Viharn of Wat Samian Nari as a local historical learning center.

Keywords : Society and Culture Bang Khen Field Murals, Wat Samiannaree

บทนำ

“บางเขน” ในอดีตเป็นที่ดินรกร้าง ต่อมาได้มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่และได้หักร้างถางพงจนกลายเป็นทุ่งนาขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้ตัวเมืองกรุงเทพฯ ทุ่งนาแห่งนี้เป็นทุ่งนาแรก ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมไทย เมื่อสังคมไทยเข้าสู่การผลิตเพื่อการค้าหลังสนธิสัญญา เบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398 และต่อมาอีก 50 ปี เมื่อระบบไพร่และทาสได้เลิกล้มไปในราวปี พ.ศ. 2448 ไพร่และทาสที่หลุดออกจากระบบพันธนาการได้เข้ามาบุกเบิกสร้างที่นาจนบางเขนเป็นทุ่งนาขนาดใหญ่ เรื่องราวของชาวนาที่ทุ่งแห่งนี้ดำเนินมาประมาณ 100 ปี อยู่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2410 จนถึง พ.ศ. 2510 ก็เริ่มสิ้นสุดลง เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่และระบบนิเวศได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเข้ามาทำนาไปจนถึงการสิ้นสุดการทำนาบนทุ่งแห่งนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและการพัฒนาอุตสาหกรรมในยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น การศึกษาเรื่องราวของชาวนาบนทุ่งแห่งนี้ทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของชาวไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ชาวนาที่ทุ่งบางเขนในอดีต ส่วนใหญ่เป็นชาวนารายย่อยที่เริ่มจากการบุกเบิกที่นาด้วยตัวเองและขยายที่ทำกินของตนจนเต็มทุ่งบางเขนหลังจากมีการขุดคลองเปรมประชากรในปี พ.ศ. 2413-2415 การขุดคลองนี้จุดประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางระหว่างอยุธยากับกรุงเทพฯ แต่การขุดคลองทำให้เกิดการย้ายความเจริญจากพื้นที่ของบางเขนที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามาอยู่ที่บริเวณด้านในที่เรียกว่า “ทุ่งบางเขน” สี่แยกจุดตัดระหว่างคลองบางเขนกับคลองเปรมประชากรได้กลายเป็นศูนย์รวมทางการค้าและเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างกรุงเทพฯ และอยุธยา ผู้คนได้หลังไหลเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินและพัฒนาขึ้นเป็นทุ่งนาจนเต็มพื้นที่ คนเหล่านี้มาจากหลากหลายแหล่ง มีทั้งชาวกรุงเทพฯ ชาวมอญจากปทุมธานี และชาวนนทบุรี รวมทั้งชาวจีนตั้งแต่จิวและไหหลำ ที่เห็นโอกาสทางเศรษฐกิจ ได้เข้ามาจับจองที่ดินและทำกินในทุ่งแห่งนี้ (Bualek, 2018: 2)

วิถีชีวิตชาวนาที่ทุ่งบางเขนในอดีตมีวัดเป็นศูนย์กลาง เป็นที่พึ่งของชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย วัดเป็นทั้งโรงเรียนและสถานที่ปฏิบัติธรรม วัดเป็นที่รวมของคน และสืบทอดประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาและพิธีการต่างๆ ของชุมชน ผู้คนจึงให้ความสำคัญกับวัดมาก ชาวบางเขนเคร่งครัดในการปฏิบัติประเพณีทางศาสนา เชื่อในเรื่องการทำบุญ ถ้าใครทำบุญมากก็จะได้รับผลบุญมาก ชาวนาบางคนจึงบริจาคที่ดินและสร้างวัดทั้งนี้ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญของวัด ในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันอาสาฬหบูชา วิสาขบูชา มาฆบูชา ลอยกระทง ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บวชพระ แห่เรือ สงกรานต์ ปีใหม่ ออกพรรษา เข้าพรรษา ชักพระ/โยนบัว

ชีวิตชาวนาในทุ่งบางเขนมีความสัมพันธ์กับคลอง คลองเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของวิถีชีวิตชาวนา เพราะการทำนาต้องใช้น้ำมาก วัดคู่ประสงฆ์หลักของการขุดและขยายคลองบางเขน คือเป็นการท่อน้ำและระบายน้ำเข้าออกนา คลองเป็นชีวิต เป็นแหล่งอาหารของชุมชน ในคลองบางเขนและคลองบริเวณโดยรอบชาวบ้านเล่ากันว่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก มีกุ้ง หอย ปู ปลา กุ้งก้ามกราม กุ้งฝอย หอยกาบ หอยขม หอยฝาน ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหลด ปลาหมอ ปลากระดี่ ปลาดุกเพียน ปลาชิว ปลาสร้อย ปลาเข็ม ปลากุด ปลาสวาย ปูนา บัวแดง ฯลฯ (Bualek, 2018: 2)

วัดเสมียนนารี เป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นมาราวปี พ.ศ. 2400 เป็นวัดที่มีพื้นที่ล้อมรอบไปด้วยที่ราบลุ่ม และทุ่งนา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ทั้งในด้านวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภายในวัดเสมียนนารี มีงานจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหาร หรือ พระอุโบสถ (หลังเก่า) ซึ่งมีการบูรณะพระอุโบสถครั้งที่สอง ที่มีอายุราว 34 ปี สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชน ลักษณะการสร้างบ้านเรือน การทำนา เกี่ยวข้าว เลี้ยงควาย การจับปลาและสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ การค้าขาย การละเล่น ประเพณีต่าง ๆ ที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตบริบทของคนภาคกลางทั่วไปผสมผสานกับจินตนาการของผู้วาด คือ คุณเสวตร เสนพันธุ์ เป็นจิตรกรที่สร้างสรรค์งานจิตรกรรมนี้ขึ้นมาจากคำบอกเล่าของ พระราชาศาสนกิจโสภณ เจ้าอาวาสวัดเสมียนนารีในปัจจุบัน โดยได้ทำการสร้างสรรค์ วิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมผ่านจิตรกรรมฝาผนังด้วยเรื่องราวที่สะท้อน และสื่อถึงชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนทุ่งบางเขนไว้เป็นหลักฐานที่มีอยู่ภายในวิหารได้เป็นอย่างดี

การทำการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ศึกษาเรื่องราวของสังคมและวัฒนธรรมของทุ่งบางเขนผ่านจิตรกรรมฝาผนังวัดเสมียนนารีและวัดอื่น ๆ ในแถบเขตจตุจักรไม่เคยปรากฏในการศึกษาด้านการวิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม จากจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวทุ่งบางเขนมาก่อน เพื่อการอนุรักษ์จัดทำรวบรวมองค์ความรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ส่งเสริมการศึกษา วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับบุคคลทั่วไปจึงเป็นสิ่งสมควรสร้างให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมของการศึกษาเรื่องราวในอดีตที่เปลี่ยนผ่านท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิตของชาวทุ่งบางเขนในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและสังคมของชาวทุ่งบางเขนผ่านจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารีและเทคนิคเชิงช่าง
2. เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร
 - 1.1 กลุ่มผู้รู้ จำนวน 15 คน
 - 1.2 กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 12 คน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 2.1 วิถีชีวิตและสังคมของชาวทุ่งบางเขนจากจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารีจากประเด็นการศึกษา ดังนี้

2.2 บริบททางสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ วิถีชีวิตและคุณค่าที่ปรากฏในงานจิตรกรรมฝาผนัง และเทคนิคเชิงช่างในงานจิตรกรรม

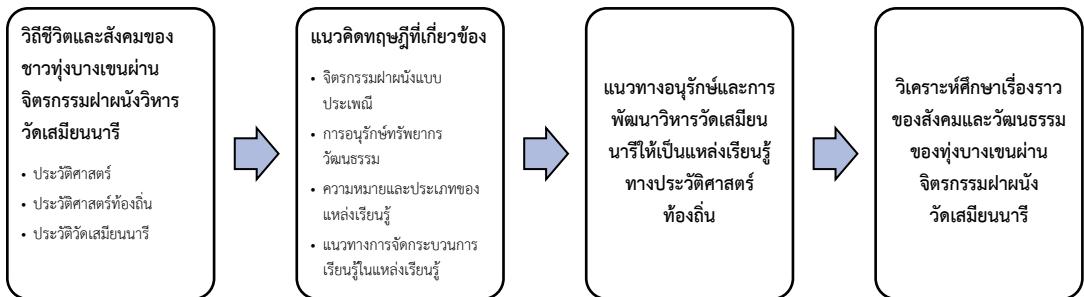
2.3 แนวทางการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารี เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

3. ขอบเขตด้านเวลา

ตั้งแต่วันที่ 15 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 ถึงวันที่ 15 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563

4. ขอบเขตด้านสถานที่

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากร

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 15 คน ได้แก่

1.1 พระเทพวรสิทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเสมียนนารี	จำนวน 1 รูป
1.2 พระผู้ดูแลวิหารวัดเสมียนนารี	จำนวน 1 รูป
1.3 คุณเศวต เสณพันธุ์ จิตรกรผู้วาดจิตรกรรมฝาผนังวัดเสมียนนารี	จำนวน 1 คน
1.4 คณะกรรมการวัดเสมียนนารี (ฝ่ายฆราวาส)	จำนวน 5 คน
1.5 สำนักงานเขตจตุจักร/เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเขตจตุจักร	จำนวน 2 คน
1.6 ชาวบ้านชุมชนข้างวัดเสมียนนารี	จำนวน 5 คน

2. กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (Casual Informants) จำนวน 12 คน ได้แก่

2.1 ประธานสภาวัฒนธรรมเขตจตุจักร	จำนวน 1 คน
2.2 ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเสมียนนารี/ฝ่ายวิชาการและครูผู้ที่เกี่ยวข้อง	จำนวน 3 คน
2.3 ตัวแทนนักเรียนโรงเรียนวัดเสมียนนารี	จำนวน 4 คน
2.4 นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	จำนวน 1 คน
2.5 นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรมไทยและจิตรกรรมร่วมสมัย	จำนวน 2 คน
2.6 นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ	จำนวน 1 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เมื่อลงพื้นที่เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำตัวเองเข้าไปสัมผัสปรากฏการณ์และพยายามเข้าใจถึงวิธีอธิบายปรากฏการณ์แบบคนใน (Insider) โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียด ดังนี้

1. การสังเกต (Observation) การสังเกตในวิจัยเชิงคุณภาพมี 2 แบบ คือ

1.1 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้ศึกษาได้เข้าไปสังเกตการณ์ถึงกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวิหารวัดเสมียนนารี การจัดวางสิ่งของภายในพื้นที่วิหาร การดูแลวิหาร สาเหตุในการวาดจิตรกรรมฝาผนัง ช่วงเวลาในการสร้างจิตรกรรมฝาผนัง เนื้อหาเรื่องราวในภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง การใช้เทคนิคและศิลปะเชิงช่างในการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง การเข้าพบหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพูดคุยเรื่องการนำเรื่องจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่ นโยบายสนับสนุนและส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ให้กับผู้ที่มีความสนใจ

1.2 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จากการสำรวจสภาพเหตุการณ์ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย รวมทั้งการสำรวจเรื่องราวและภาพและสภาพของจิตรกรรม เพื่อทำความเข้าใจกับเรื่องราวความเป็นมาของสังคมและวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของคนทุ่งบางเขน

2. การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเชิงลึกกับกลุ่มคนในพื้นที่บริเวณวัดเสมียนนารี และกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถให้ข้อมูลความเป็นมาในพื้นที่วัดเสมียนนารีและวัฒนธรรมของชาวทุ่งบางเขน รวมไปถึงการให้ข้อมูลในเชิงข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะในการนำเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research)

4. การประชุมเชิงปฏิบัติการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ในส่วนที่เป็น การบรรยายเล่าเรื่อง ประวัติวัด คติ เนื้อหา เรื่องราวของศาสนาที่ปรากฏ บนจิตรกรรมฝาผนัง และใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบอันจะนำไปสู่การศึกษารูปแบบและการกำหนดอายุ โดยมีวิธีการ ดังนี้

1.1 การตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ที่ได้จดบันทึกไว้ จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยผู้วิจัยได้เห็นหลาย ๆ เหตุการณ์และได้ทำการตรวจสอบ ข้อมูลแบบสามเส้าแล้ว ข้อมูลที่ไม่ต้องการจะถูกกำจัดออกไปได้ หลังจากนั้นทำการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive) โดยการเขียนเป็นประโยคหรือข้อความตามกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือตอบปัญหาของการวิจัย

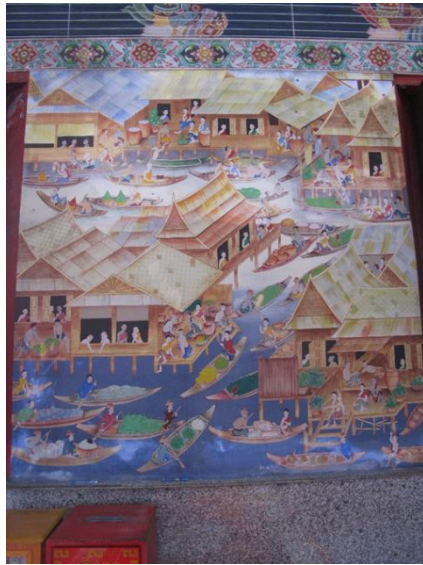
1.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ในการวิเคราะห์เอกสารผู้วิจัยต้องคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสภาพแวดล้อมของข้อมูลเอกสารที่ นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วยว่ามี การเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสองวิธีนี้จะ เป็นข้อความแบบ บรรยาย (Descriptive) ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว ขึ้นอยู่กับประเด็นหรือปัญหาที่จะวิเคราะห์และการเลือกของ ผู้วิจัย ดังนั้นการมีกรอบความคิดหรือทฤษฎีที่หลากหลายจะมีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยวิเคราะห์ข้อมูลได้ ลึกซึ้งและสร้างข้อสรุปที่หนักแน่น

สรุปผลการวิจัย

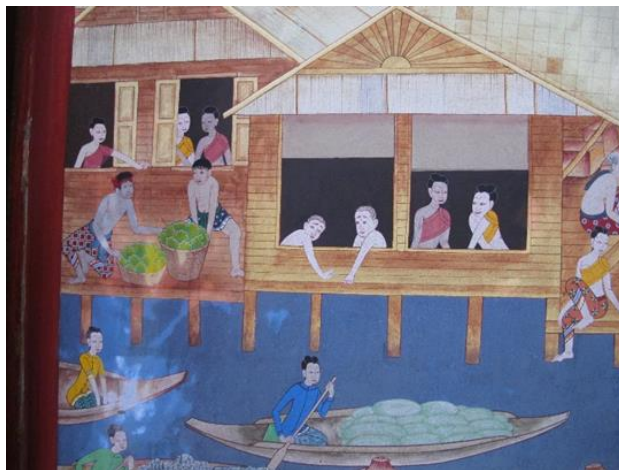
งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมของทุ่งบางเขนจากจิตรกรรมฝาผนังวัด เสมียนนารี ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. วิถีชีวิตและสังคมของชาวทุ่งบางเขนผ่านจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสมียนนารีและเทคนิค เชิงช่าง

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้มีการแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนบ้านเรือนริมน้ำ และมีการ ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันระหว่างชาวบ้านและพ่อค้าแม่ค้าโดยใช้การคมนาคมในการสัญจร ทางน้ำมีลักษณะรูปแบบ เป็นตลาดน้ำสังคมวัฒนธรรมชาวสวนผลไม้ภายในพื้นที่ทุ่งบางเขน ผู้คนในสังคมทุ่งบางเขนได้มีการปลูกข้าว ทำ นาข้าว ภายในท้องทุ่งบริเวณกว้าง และประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่แห่งนี้ด้วยตามลักษณะของสภาพพื้นที่ ภายในทุ่งบางเขนที่เป็นสภาพธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำนาของผู้คนในบริเวณนี้ ในบริเวณทุ่งบางเขนมีลักษณะ เป็นท้องทุ่งกว้างเหมาะกับการทำการเกษตรในหลายรูปแบบ และมีท้องนา ท้องทุ่งน้ำที่สามารถปลูกบัวเป็นทุ่ง บัวขนาดใหญ่ได้ สอดคล้องกับภูมินามของพื้นที่ที่เรียกว่า บางบัว ทำให้สันนิษฐานได้ว่าในบริเวณพื้นที่ดังกล่าว อาจจะมีการปลูกบัวจำนวนมากมายมหาศาลในบริเวณพื้นที่ทุ่งบางเขนในอีกหลาย ๆ ส่วนกิจกรรมที่สะท้อนและ แสดงให้เห็นความเป็นวิถีชีวิตของชาวทุ่งบางเขนจากการใช้เครื่องมือในการจับปลา และสัตว์น้ำ เช่น แห สวิง ยอ สุ่ม เป็นต้น ภายในภาพมีการจับสัตว์น้ำภายในบริเวณท้องทุ่ง เช่น ปลา กุ้ง ปู หอย เป็นต้น ชาวบ้านในบริเวณทุ่ง บางเขนมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในบริเวณใกล้เคียงในรูปแบบลักษณะหมู่บ้าน มีวัฒนธรรมแบบบ้านใกล้เรือน เคียง

ภาพที่ 2 ภาพจิตรกรรมฝาผนังการตั้งถิ่นฐานของชาวทุ่งบางเขน ภายในวิหารวัดเสมียนนารี

ภาพที่ 3 ภาพการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างชาวบ้านในตลาดน้ำ

ภาพที่ 4 ผู้หญิงสาวเก็บบัวในบริเวณพื้นที่ทุ่งบางเขน

ภาพที่ 5 วิธีชีวิตการทำงานของผู้คนในบริเวณทุ่งบางเขน

ภาพที่ 6 การจับสัตว์น้ำด้วยอุปกรณ์จับสัตว์น้ำภายในพื้นที่ทุ่งบางเขน

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวทุ่งบางเขน เนื่องจากการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนก่อให้เกิดการสร้างชุมชนขนาดใหญ่ในบริเวณพื้นที่ทุ่งบางเขน ผู้คนในพื้นที่จึงร่วมกันสร้างแบบแผนทางด้านประเพณี และวัฒนธรรมร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตรในวิถีชีวิตประจำวัน และตามวันสำคัญทางศาสนา งานประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนถูกสร้างขึ้นและปฏิบัติ สืบทอดตามกันมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น รวมไปถึงประเพณีและการละเล่นของไทยที่ถูกแสดงผ่านจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ใน วิหารวัดเสมียนนารี ซึ่งเป็นภาพเด็ก ๆ กำลังเล่นกันด้วยความสนุกสนานจากการละเล่นหลายรูปแบบผสมผสานเข้าด้วยกัน อาทิเช่น มอญซ่อนผ้า รีรีข้าวสาร ซี่ม้าส่งเมือง การเดินไม้โกกเถก ซี่ม้าก้านกล้วย กาทักไข่ การเล่นว่าว และการร้องรำทำเพลงของหนุ่มสาวชาวทุ่ง เป็นต้น และมีกลุ่มคนที่ได้เข้ามาทำการแลกเปลี่ยนซื้อขายจากทางภาคอีสาน โดยสันนิษฐานว่าเป็นพวกกลุ่มนายฮ้อยที่เข้ามาขายภาชนะดินเผา และนำแรงงานเข้ามาทำมาหากินเลี้ยงชีพภายในทุ่งบางเขน

ภาพที่ 7 การละเล่นไทยชนิดต่าง ๆ ของเด็กในทุ่งบางเขน

ภาพที่ 8 ภาพกลุ่มคนอีสานที่เข้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายภายในบริเวณทุ่งบางเขน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมของทุ่งบางเขน ทำให้เห็นว่าทุ่งบางเขนมีคนหลายกลุ่มด้วยกันทั้งคนไทย มอญ และคนอีสาน เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่และเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเกษตร รวมถึงประเพณีทางสังคม วัฒนธรรม ที่หลอมรวมคนในพื้นที่ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ท่ามกลางความเจริญของสังคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในพื้นที่ที่ไหลบ่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ตามความเป็นสังคมเมืองที่มีอยู่ในปัจจุบัน

เทคนิคเชิงช่างและรูปแบบทางศิลปกรรมในงานจิตรกรรมฝาผนัง ภายในวิหารวัดเสมียนนารีจากคำบอกเล่าของคุณเศวต เศรษฐ์ จิตรกรผู้ควบคุมการดูแลการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง ได้เล่าให้ฟังว่าตนเองได้ทำการบูรณะภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังนี้ขึ้นภายในปี พ.ศ. 2528 และวาดภาพตามคำสั่งและคำบอกเล่าของพระเทพวรสิทธิศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเสมียนนารีปัจจุบัน โดยวาดภาพลงในผนังทั้งหมด โดยใช้เทคนิค วัสดุ สีน้ำ พลาสติกบนผนังปูน รูปแบบการสร้างสรรคจากจิตรกรผู้วาดที่ใช้เทคนิคในการวาดลายเส้นที่แสดงถึงสีหน้าอารมณ์ ท่าทางของผู้คนกับวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละภาพตามรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะของผู้วาดที่เป็นช่างจิตรกรรม ภาพวาดจิตรกรรมภายในวัดเสมียนนารีเป็นงานศิลปะแนวจิตรกรรมไทยประเพณีที่ถ่ายทอดรูปแบบจากวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่วัดเสมียนนารีซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทุ่งบางเขน ซึ่งถือว่าเป็นการบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายในพื้นที่ของประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ที่ถ่ายทอดออกมาได้ชัดเจน หากต้องการศึกษาในเรื่องของคุณค่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเสมียนนารีเป็นเพียงวัดเดียวที่มีภาพที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของสังคม วัฒนธรรม ของชาวทุ่งบางเขนรวบรวมไว้มากที่สุด

2. แนวทางในการอนุรักษ์และการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในการที่ได้สอบถามและทำการสัมภาษณ์จากแบบสัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถสรุปได้ว่าในการอนุรักษ์ทางด้านจิตรกรรมภายในวิหารวัดเสมียนนารี ดังนี้

2.1 ควรมีการจัดการในรูปแบบของการจัดวางสิ่งของภายในวิหารวัดเสมียนนารี เพื่อเป็นช่องทางเดินให้สะดวกต่อการเดินเข้าชมจิตรกรรมฝาผนังในมุมต่าง ๆ ของวิหาร ไม่ควรนำสิ่งของไปวางขวางและบดบังภาพจิตรกรรมฝาผนัง

2.2 ควรมีการจัดทำคำบรรยายภาพในรูปแบบของการสแกนคิวอาร์โค้ดที่มีความหลากหลายทางภาษาที่สาม เช่น อังกฤษ จีน ญี่ปุ่น ของจิตรกรรมฝาผนังในแต่ละช่อง

2.3 อาจทำเพจเฟซบุ๊กจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีเพื่อเป็นการเผยแพร่เรื่องราวในช่องทางอินเทอร์เน็ตให้กับผู้ที่สนใจโดยทั่วไป

2.4 หากมีความเป็นไปได้ อาจจะมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทางสังคม และวัฒนธรรมจากภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างวัดเสมียนนารีและโรงเรียนวัดเสมียนนารี เพื่อเป็นการพัฒนานักเรียนในโรงเรียนวัดเสมียนนารีให้เป็นภาคีเทศก์น้อยในการนำชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง

2.5 การทำป้ายประชาสัมพันธ์ถึงรูปภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีเพื่อเป็นการเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจได้เข้ามาชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง

2.6 อาจมีการทำสินค้าที่ระลึกโดยการนำภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สื่อถึงเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในอดีตของวัดเสมียนนารีในรูปแบบของกระเป๋าผ้า เสื้อยืด เพื่อเป็นการขับเคลื่อนการสร้างอุตสาหกรรมวัฒนธรรมในการผลิตสินค้าที่ระลึกให้กับทางวัดเสมียนนารี ที่สื่อถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ภายในพื้นที่ทุ่งบางเขนในอดีต ซึ่งปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนผ่านตามกาลเวลาของสภาพพื้นที่ไปสู่สังคมเมือง การเป็นวัดที่มีศูนย์กลางทางการคมนาคมที่สะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงของพุทธศาสนิกชน และนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับบุคคลทั่วไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดเสมียนนารี มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับวัดอื่นในเขตดุสิต เนื่องจากเป็นภาพที่แสดงถึง วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชาวนาในทุ่งบางเขน การละเล่นของไทยที่เด็ก ๆ ในพื้นที่ การแสดงการร้องรำทำเพลงของหนุ่มสาวในทุ่งบางเขน

ตามหลักการและแนวคิดในการอนุรักษ์และกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม จิตรกรรมฝาผนังเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมจับต้องได้ (Tangible Culture Resource) เป็นทรัพยากรที่เป็นการแสดงออกทางด้านศิลปะ ผลิตทางศิลปะ เช่น รูปวาด ประติมากรรม ที่สื่อถึงและเชื่อมโยงกับระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมที่

เป็นแหล่งต้นกำเนิดของทรัพยากรนั้น ๆ ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมของมนุษย์ หากพิจารณาในแนวคิดทางด้านคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งพิจารณาได้ตามคุณค่าต่อไปนี้

คุณค่าเชิงศิลปะเทคนิค (Relative Artistic or Technical Value) เป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น ลวดลาย โครงสร้าง หน้าที่การใช้สอย ทักษะฝีมือ เป็นต้น (Lertchanrit, 2016: 57-58) การวาดภาพที่ใช้สีทาบ้าน เพื่อให้ภาพมีความคงทนต่อสภาพอากาศและความชื้น ซึ่งเป็นเทคนิคการวาดภาพของช่างในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างจากช่างยุคโบราณ

คุณค่าเชิงจำนวนหายาก (Rarity Value) หมายความว่า ทรัพยากรวัฒนธรรมบางอย่างที่มีลักษณะคล้ายกัน (เช่น ประเภทเดียวกัน รูปแบบเดียวกัน ออกแบบโดยสถาปนิกคนเดียวกัน อายุสมัยเดียวกัน อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน) อาจมีจำนวนไม่เท่ากัน ซึ่งในหลายกรณีก็พบว่า มีจำนวนไม่มาก หรือเป็นของหายาก ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดเสมียนนารี มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับวัดอื่นในเขตจตุจักร หากไล่ตั้งแต่เขตดอนเมืองมาตามการให้สัมภาษณ์ของท่านเจ้าอาวาสวัดเสมียนนารี

คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) หมายถึง คุณค่าทรัพยากรสามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ เช่น มีรายได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คุณค่านี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะเงินตราหรือเกี่ยวกับการเงินเท่านั้น แต่หมายถึงคุณค่าที่มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการมีชีวิตอยู่ได้ เช่น การท่องเที่ยว การค้า และการมีความสุข เป็นต้น ในที่นี้จะเป็นการเสนอแนวทางในอนาคต เนื่องจากวิหารในวัดเสมียนนารีนั้นมีการทำบุญในเชิงกุศลบายในการลอดใต้วิหาร ซึ่งเป็นโบสถ์เก่าของทางวัด หากมีการจัดการวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ อาจจะมีการนำภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังในช่องต่าง ๆ ภายในมาจัดทำเป็นของที่ระลึก เช่น ถุงผ้า เสื้อที่เช็ด กระเป๋าดินสอ ฯลฯ ซึ่งเป็นการนำศิลปะในรูปแบบของภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

คุณค่าเชิงหน้าที่ในการใช้สอย (Functional Value) หมายถึง คุณค่าที่คล้ายกับคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ แต่เน้นที่คุณค่าการใช้งาน การใช้สอยแบบเดิมที่ทรัพยากรวัฒนธรรมเคยถูกใช้มา หรืออาจมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ได้ หากมีภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้จะจรรโลงใจให้กับผู้ที่เข้ามาไหว้พระภายในวิหารวัดเสมียนนารี ทำให้ผู้ที่มาทำบุญได้ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังและเรียนรู้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนในสังคมทุ่บางเช่นได้

คุณค่าเชิงการศึกษา (Educational Value) หรือคุณค่าเชิงวิชาการ หมายถึง คุณค่าที่มนุษย์ในปัจจุบันใช้ในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นแหล่งข่าวสาร (Information) ข้อมูล (Data) และความรู้ (Knowledge) ที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ นำไปใช้ในการดำรงชีวิต และการศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ เช่น โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ สถาปัตยกรรม ฯลฯ ผ่านการวิจัยอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการ และวิธีการศึกษาที่เหมาะสมน่าเชื่อถือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี สะท้อนถึงวิถีชีวิตเรื่องราวของสังคมวัฒนธรรมของชาวทุ่บางเช่นในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น วิถีชีวิตของคนในทุ่บางเช่นการนับถือศาสนา การปลูกสร้างบ้านเรือน การดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การละเล่นของผู้คนในพื้นที่ นอกจากนี้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ภาพเขียน

จิตรกรรมฝาผนังยังคงสะท้อนให้เห็นถึงยุคสมัย เทคนิคเชิงช่างที่จิตรกรใช้ในการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าว

เมื่อพิจารณาจากตามหลักการแนวคิดของคุณค่าทางทรัพยากรวัฒนธรรมแล้ว ควรพิจารณาถึงกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมหรือการสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรม ในประเด็นและหลักการแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ (Lertchanrit, 2016: 79-87)

1. ข้อเสนอโครงการ (Project Statement)

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนว่าจะทำอะไรบ้างและอะไรคือ สิ่งที่ตั้งใจจะทำให้สำเร็จ โดยพิจารณาจากประเด็น ดังต่อไปนี้

1.1 วัตถุประสงค์การจัดการ/การสงวนรักษา คือ สิ่งใด เช่น เพื่อการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดเสมียนนารีที่มีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของทุ่งบางเขน

1.2 จัดการเพื่อใคร หรือเกี่ยวข้องกับใครบ้าง เช่น รายชื่อเจ้าของผู้ดำเนินการในที่นี้คือบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในวัดเสมียนนารี ผู้ใช้ประโยชน์ ชุมชนท้องถิ่น และกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจพิเศษ

1.3 ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดกับทรัพยากร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในท้องถิ่น

สิ่งที่ได้รับ คือ แบบข้อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสำหรับบุคคลทั่วไป

2. การสำรวจแหล่ง/พื้นที่ (Site Survey)

2.1 เพื่อระบุ/ค้นหาประเภทและจำนวนเชิงปริมาณ ของหลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งของพื้นที่ที่ดำเนินการ ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวทุ่งบางเขน ซึ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถในรอบๆวัดในบริเวณเขตจตุจักร ส่วนมากจะเป็นภาพที่แสดงถึงพุทธประวัติ แต่ในวิหารวัดเสมียนนารีเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเพียงแห่งเดียวที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวัดซึ่งเป็นศาสนสถานกับชาวชุมชน

2.2 เพื่อคาดการณ์เกี่ยวกับความเป็นไปได้ว่าทรัพยากรบางส่วนอาจมีและปรากฏอยู่ในบริเวณพื้นที่ในการสำรวจ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีซึ่งเป็นอุโบสถหลังเก่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางทรัพยากรวัฒนธรรมในด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ทุ่งบางเขนที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวัดเสมียนนารี แต่ผู้คนที่เป็นคนในชุมชนและพื้นที่ไม่ทราบว่ามีภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้อยู่ภายในวิหาร

2.3 เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม เนื่องจากการพิจารณาในกระบวนการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรม ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สื่อถึงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของผู้คนในทุ่งบางเขน ซึ่งเป็นภาพชุดจิตรกรรมที่สามารถให้ความรู้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่บริเวณที่ตั้งของวัดเสมียนนารี นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างวัดที่เป็นแหล่งสรรพวิทยาการหรือแหล่งเรียนรู้ให้กับคนในพื้นที่และบุคคล

ทั่วไปที่เข้ามาทำบุญและกิจกรรมต่างๆภายในวัด ซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่งในการสงวนรักษาและอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

3. การเลือกทางเลือกในการจัดการ (Selection of an Alternative)

เพื่อเลือกวิธีการในการสงวนรักษาและอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับกฎหมายและมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายโดยทั่วไป วิธีการในการสงวนรักษาหรือการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ละอย่างจะต้องประกอบด้วยสิ่งต่างๆ อย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างพร้อมกัน ดังต่อไปนี้

3.1 การบันทึกข้อมูล (Documentation) เป็นสิ่งแรกที่ต้องดำเนินการก่อนการปฏิบัติใดๆในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และเป็นสิ่งที่ไม่สร้างผลกระทบใดๆ ต่อแหล่งทรัพยากรด้วย ซึ่งในการศึกษาวิจัยชุดภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี ได้มีการรวบรวมข้อมูลของการจัดทำบรรยายในการอธิบายภาพจิตรกรรมฝาผนังในแต่ละช่อง เพื่อเป็นการเตรียมข้อมูลในการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

3.2 การอนุรักษ์ซ่อมแซม (Restoration) เป็นการนำทรัพยากรกลับไปสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมาก่อน ซึ่งมีความจำเป็นและเหมาะสม หากความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมอยู่ที่การบอกเล่าเรื่องราวในอดีต จากการศึกษาและทำการสัมภาษณ์พระเทพวรสิทธิศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเสมียนนารี ทำให้ทราบว่าได้มีการซ่อมแซมบูรณะภาพจิตรกรรมฝาผนังมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ด้วยสภาพที่มีรูปแบบโครงสร้างเป็นโบสถ์เก่าที่ถูกแปรเปลี่ยนมาเป็นวิหาร มีข้อจำกัดในด้านความชื้นกับสภาพอากาศในพื้นที่ตั้ง มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เริ่มจะประสบปัญหาเกิดความเสียหายขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ทางวัดเสมียนนารีก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับบริเวณพื้นที่ทุ่งบางเขน ในรูปแบบของการฟื้นฟู (Revitalization) เป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมหรือภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมใหม่อีกครั้ง

จากการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องของคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมและกระบวนการในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมหรือการสงวนรักษาทรัพยากรวัฒนธรรม ทำให้เกิดข้อเสนอในการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีในรูปแบบของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยมีหลักการในการจัดการแหล่งเรียนรู้ดังนี้

แหล่งเรียนรู้ คือ ชุมทรัพย์ทางความรู้จากชุมชนและธรรมชาติ ที่สามารถเข้าไปเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ การทำมาหากินในชุมชน ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ทางรัฐจัดทำขึ้นหรือประชาชนจัดตั้งขึ้น หรือเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Amornwivat , 2001: 2) ในรูปแบบการจัดการและจัดตั้งให้เป็น ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์สถาน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา เป็นต้น หากมีการจัดการที่ดี เอื้อประโยชน์และสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ตามความเหมาะสมแล้วและมีวิทยากรหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่สามารถให้ความรู้แก่ผู้เข้าชมก็จะเกิดประโยชน์ต่อการเรียนได้เป็นอย่างดี

ซึ่งแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีแนวทางและกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีหลักเกณฑ์พิจารณา ดังต่อไปนี้ ตัวแหล่งเรียนรู้ ซึ่งเน้นไปที่สถานที่ที่จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งในที่นี้ คือ ตั๋ววิหารวัดเสมียนนารี และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารี โดยสร้างกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการจัดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับสื่อ กลุ่มกับกลุ่ม กลุ่มกับสื่อ คนกับเหตุการณ์ กลุ่มกับเหตุการณ์ (Imsuwan, 2007: 4-5) ที่สามารถทำให้บุคคลทั่วไปที่มีความสนใจเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทัศนคติระหว่างกันตามสถานการณ์และโอกาส เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อม บรรยากาศของการเรียนรู้ ของประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของทุ่งบางเขน หรืออาจมีผู้จัดการเรียนรู้ภายในแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นบุคคลที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราว เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ ภายในสถานที่แห่งนั้น การให้ความรู้ดังกล่าวนั้นอาจเกิดขึ้นด้วยความเห็นทางหรือไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้ถ่ายทอดความรู้นั้นจะต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ความรู้ ใช้โอกาส สถานการณ์ในการจูงใจ กระตุ้นให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ หรือเป็นผู้ที่ให้คำแนะนำ หรือให้ข้อมูลชี้แหล่งความรู้ที่บุคคลจะสามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ มากกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เอง ซึ่งในที่นี้ก็อาจจะเป็น พระผู้ที่ดูแลวิหารวัดเสมียนนารี ยุวมัคคุเทศก์ หรือบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ ซึ่งอาจจะมีการแลกเปลี่ยนเปิดเป็นเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างบรรยากาศในรูปแบบในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอดีตของพื้นที่ทุ่งบางเขน โดยมีแนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสำหรับบุคคลทั่วไป เช่น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และบุคคลทั่วไป ไว้ให้เป็นแนวทางไว้ได้ให้คิดทบทวนและพิจารณาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ทางผู้วิจัยได้ทำการศึกษารูปแบบที่ในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีหากนำมาพิจารณาตามในส่วนที่หนึ่ง การอนุรักษ์จิตรกรรมไทยประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่ในสภาพที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในการอนุรักษ์ดังกล่าวซึ่งมีความซับซ้อนจำเป็นต้องใช้ช่างที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการซ่อมแซมงานจิตรกรรมฝาผนังอย่างเป็นระบบ แต่จากการที่กรมศิลปากร ขาดแคลนงบประมาณและบุคลากร สิ่งที่ต้องทำเฉพาะหน้า คือ การอบรมและให้ความรู้กับผู้ที่อาศัยอยู่หรือดูแลสถานจิตรกรรมให้รู้จักวิธีการดูแลรักษาเบื้องต้นเพื่อยืดระยะเวลาการซ่อมแซมต่อไป

โดยทางวัดเสมียนนารีมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังด้วยวิธีการบูรณะซ่อมแซม โดยใช้ช่างที่มีความรู้ในการซ่อมแซมจิตรกรรมฝาผนังโดยเฉพาะ และมีแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารี เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะดำเนินต่อไปหรือไม่คงขึ้นอยู่กับความคิดและพิจารณาญาณส่วนตัวของพระสงฆ์และการบริหารจัดการทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ภายในวัด ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการเป็นผู้อนุรักษ์และมีวิสัยทัศน์ว่าจะดำเนินต่อไปในทิศทางใดได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน แล้วชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความคิดพิจารณาญาณอย่างไร

ในการแสดงความสำนึกร่วมถึงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถูกแสดงออกมาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อสะท้อนถึงวิถีชีวิตในอดีต

หน่วยงานราชการ สภาวัฒนธรรมเขตจตุจักร ก็น่าจะมีส่วนช่วยในการประสานกับทางวัดประสานกับทางหน่วยงานในเรื่องของการบริหารจัดการในมิติใหม่ ซึ่งมีแนวคิดว่าควรจัดนิทรรศการนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของทุ่งบางเขน และวัดเสมียนนารีที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญส่วนหนึ่งในพื้นที่เขตจตุจักร โดยอาจจะมีนักเรียนโรงเรียนวัดเสมียนนารีมาเป็นอาสาสมัครในการนำชมภาพจิตรกรรมฝาผนัง มาเป็นมัคคุเทศก์น้อย อาจจะมีมาอยู่ในช่วงวันหยุด หากเป็นวันธรรมดาถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเราก็อาจจะมีกรต้องโทรติดต่อกับทางวัดก่อนที่จะเข้าชม และทางวัดก็จะต้องเตรียมก็อาจจะมีบุคลากรในวัดเตรียมไว้อยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม มีพระที่ช่วยดูแลจัดการและครูในโรงเรียนทั้งสองฝ่ายเป็นแผนบริหารจัดการในอนาคต

ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตรกรรมไทย จากการสัมภาษณ์ในเรื่องของการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีนั้นทำให้เห็นว่า หากมีความเป็นไปได้ควรเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ เช่น ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ เยาวชนภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เนื่องจากจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับวัด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมภายในชุมชน รวมไปถึงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ชาวบ้านและกรรมการวัดเสมียนนารี จากการสัมภาษณ์ในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง วัดเสมียนนารี ทำให้ทราบว่าภายในบริเวณวัดมีการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติความเป็นมาของวัดเสมียนนารีในรูปแบบของการจัดทำคำบรรยายอยู่ในผนังหินสลักหน้าวัด จึงเล็งเห็นว่าหากจะเข้าไปจัดการจัดทำคำบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดเสมียนนารีก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นของพื้นที่ในอดีต บริเวณวัดเสมียนนารี ซึ่งได้แก่คนในพื้นที่ และคนที่มาทำบุญภายในวัดเสมียนนารี

ส่วนที่สอง คือ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ความรู้ให้คนทั่วไปเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญรวมทั้งการสืบทอดจิตรกรรมไทยประเพณีด้วยการประยุกต์ให้เป็นงานจิตรกรรมร่วมสมัย ที่จะสามารถอนุรักษ์และสืบทอดงานจิตรกรรมไทยประเพณีได้ คือ การศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ความรู้ให้คนทั่วไปสำรวจ เก็บข้อมูล และบันทึกไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย คัดลอกลาย ทำการวิจัย ฯลฯ และประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลและความรู้นั้น ๆ ด้วยการจัดนิทรรศการ การสัมมนา เพื่อขยายความรู้ในวงกว้างและกระตุ้นให้คนทั่วไปเห็นคุณค่า ความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์

โดยจะกำหนดกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้มีความสอดคล้องกับหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ ภายในแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังนั้น มีวิธีการจัดการโดยการนำผู้สูงอายุในชุมชนมาวาดรูปความทรงจำของตัวเองที่มีอยู่ภายในพื้นที่ชุมชนในบรรยากาศที่ตัวเองเคยมีการดำรงวิถีชีวิตอยู่ เพื่อเป็นการสร้างกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ การพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้กับบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ยังรวมถึง การสร้างข้อตกลงในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นให้ คงอยู่นานที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้โดยอาจจะมีกร

จัดทำคำบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังในรูปแบบคิวอาร์โค้ดให้ความรู้ประกอบในการเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้
ในด้านการให้ข้อมูลเบื้องต้นและเป็นการเผยแพร่ความรู้ไปในตัว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

แนวทางและข้อเสนอแนะในการพัฒนาวิหารวัดเสมียนนารีเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นสำหรับบุคคลทั่วไป ควรมีนโยบายในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สังคมและ
วัฒนธรรม ด้วยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม

1. ควรมีการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกเล่าจากผู้คนในพื้นที่เพื่อจะเป็น
ประโยชน์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคำบรรยายภาพจิตรกรรมฝาผนังภายใน
วิหารวัดเสมียนนารี

2. การพัฒนาและถ่ายทอดความรู้ในเรื่องราวทางสังคมและวัฒนธรรมและเรื่องราวในอดีตซึ่งเป็นที่
ประจักษ์แล้วว่ามีคุณค่ามากต่อการทำให้โครงสร้างทางสังคมในปัจจุบันที่กำลังจะเลือนหายไปเกิดความแข็งแกร่ง
ด้วยการมีหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่บริเวณ
วัดเสมียนนารีในอดีต และบุคคลทั่วไปเกิดจิตสำนึกร่วมในการรู้สึกถึงความเป็นคนในพื้นที่และมีความผูกพันกับ
สถานที่ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ในวิหารวัดเสมียนนารีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมภายในพื้นที่บริเวณวัดเสมียนนารีที่สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
ให้กับผู้ที่สนใจ

เอกสารอ้างอิง

- Amornwivat, S. (2001). **The Learning Process From Learning Resources in the Community and Nature**. Bangkok: Office of the National Education Commission. (in Thai)
- Bualek, P. (2018). **History and Changes of Thung Bang Khen**. Bangkok: Chandrakasem Rajabhat University. (in Thai)
- Imsuwan, C. (2007). **Lifelong Learning Resource**. Copies of Documents for Teaching the Course Learning Resources in the Community for Lifelong Education. (in Thai)
- Lertchanrit, T. (2016). **Cultural Resource Management**. (2nd Ed.). Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization). (in Thai)
- Worasitthachan, P., Abbot of Wat Samian Nari. (18 March 2020). Interview by Waeorawee Larpkern. Wat Samian Nari. (in Thai)